

Шульга І.Г. /м.Вінниця/

ЗАПОРОЗЬКА СІЧ У СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОГО
ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ

Все характерне українському народові було властиве і запорозьким козакам. Вони героїчно боронили рідну батьківщину, зміли орати, сіяти, жати, займалися ремеслом, промислами, торгівлею.

Українці, мабуть, вперше усвідомили себе, як етнічну спільність, в роки Визвольної війни 1648-1654 рр. На всій прабатьківській землі від Північного Дінця до Карпат вони тоді заговорили рідною материнською мовою. З того часу спілкування широких народних мас Лівобережної, Правобережної, Західної України і Запорозької Січі набуло нового політичного значення. Воно відповідало економічному розвитку всіх українських земель. З тих часів почало утверджуватися на Україні чуття єдиної родини.

Запорозька Січ від початку і до кінця свого існування підтримувала економічні зв'язки із містами Лівобережної, Правобережної і Західної України. Основною формою господарства на Січі був зимівник, в якому козаки вирощували коней, велику рогату худобу, овець, тримали пасіки, займалися землеробством і садівництвом. Значна частина продукції, вирощеної в зимівниках, відправлялася на ринок. Документи засвідчують, що запорозькі козаки здавна продавали коней, велику рогату худобу чигиринським, черкаським, уманським та іншим купцям. На українському ринку користувалися попитом також шкіри, смушки, овчини, сало, масло, сир, суха ів'ялена риба, що привозилися із Запорозької Січі. Як відзначав Д.Яворницький, можна без перебільшення сказати, що вся торгівля Польщі, Литви, України і півдня Росії XVI-XVIII ст. знаходилася в руках запорозьких козаків і велася завдяки їх посередництву.

У вільний час козаки займалися промислами: ремеслом, риболовством, чумакуванням, мисливством. В "Летописном повествовании о Малой России" відзначалося, що населення, яке проживало в передмісті Січі складалося із запорожців-ремісників, різного торговельного люду, не зв'язаного із військовими справами. Серед них зустрічалися ковалі, слюсарі, кравці, шевці, ливарники, майстри по ремонту зброї, виготовленню селітри тощо. В окремих майстернях працювали наймані люди. У середині XVIII ст. тільки на Лівобережну Україну із Січі вивозилося у середньому півтори тисячі "четвертних" або 5000 "пароволових" возів риби і солі. Багато чумацьких товарів досягли також території Правобережної і Західної України, Молдавії і Польщі. На Правобережній Україні козаки найчастіше відвідували Київ, Корсунь, Умань,

Лисянку, Торговицю, Білу Церкву, та ін. Звідти козаки -торговці прямували Чорним або Шпаковим шляхами на захід, добираючись до м.Львова, де збували рибу, воли. До 1754 р. запорозькі козаки не платили мита. Після відкриття митниць в Переволочній і Кременчузі мито збиралося зі всіх експортних і імпорتنих товарів.

Найбільше товарів вивозилося і завозилося на Січ через Микитин Перевіз /теперішній Марганець/. За даними 1755 р. із України було завезено на Запорозжя пшеничного і житнього борошна - II тис., пшона - 5 тис. четвертей, горілки -500 бочок, пива - 200, меду - 1000 відер, ниток для риболовних сіток - 4 тис.пудів, полотна - 20 тис.арш., хрящовини - 20 тис.арш., китайки, бавовняної тканини та сукна - 10 тис.арш. Із Січі на Україну того року вивезено: риби - 1500, солі - 2 тис. четверекових возів, вовчого І, лисячого хутра - 4 тис.штук, коней і великої рогатої худоби - 2 тис. голів, сала - тисячу пудів та багато інших товарів. Козаки не раз зверталися з проханням до царського уряду відмінити мито на експортні і імпорتنі товари, але успіху не мали. Завдяки тому, що ярмарки збиралися у всіх містах та містечках України і термін проведення їх суворо регламентувався державою, козаки мали змогу відвідати великі і дрібні ярмарки, торги й базари. Як свідчать архівні документи, їх можна було зустріти в Ніжині, Ромнах, Києві, Полтаві, Переяславі, Бердичеві, Богуславі, Немирові, Бродах та інших містах. Найчастіше козаки вели жваву торгівлю в південних українських містах Єлисаветграді, Крилові, Новогригорівці, Кодаку, Будищах.

Торгівля велася і у Січі. На січовому плацу -крамному базарі та передмісті йшли жваві торги у спеціально збудованих для цього лавках, ятках, шишах, торгових рядах. Там можна було купити сідла, кінську зброю, шаблі, горілку, полотно, сукно, одяг, взуття тощо. Крамні базари, корчми, заїжджі двори можна було зустріти і в паланкових селах - Кам'яному на Калміусі, Гарді на Бузі, Микитиному на Дніпрі. Серед торгівців, які жили в передмісті Січі зустрічалися запорозькі козаки, приписані до куренів та різний торговий люд, не зарахований

до війська. Деякі з них за національністю були не тільки українці, але й представники інших народностей – росіяни, татари, поляки, євреї, вірмени тощо. Асортимент товарів, що продавалися і купувалися на місцевих базарах, був різноманітний – шерстяні, лянні, конопляні, бавовняні, тканини, шкіряні, ювелірні, залізні вироби, предмети домашнього вжитку, продукти харчування, фарби, ліки та багато іншого.

Січ підтримувала економічні зв'язки із усіма українськими землями та Росією. Вона посідала важливе місце в міжнародній торгівлі. О.Скальковський писав: "Запорозька торгівля з Туреччиною складалася з відправки туди товарів російських мануфактур, свого хутра, не оброблених шкір, вершкового масла, риби, ікри, українського тютюну, а в імпорті переважно – вина, бакалійних товарів, оливкової олії, шовкової і бавовняної тканини, а також доброї зброї, свинцю, кінської зброї та іншого".

Козаки були постійними гостями східних ярмарків і базарів, що збиралися в Криму та Туреччині. Найчастіше їх можна було зустріти в Перекопі, Очакові, Константинополі, Варні, Кілії. Як зауважив Д.Яворницький, запорозькому війську навіть дозволялося тримати свого торгпреда в Стамбулі. В 1746 році у Січ прибуло 8 купецьких кораблів /7 із них належали грекам, 1 – туркам/. Із Січі в Туреччину вивозили хутро, шкіри, вовну, полотно, прядиво, канати, вівці, м'ясо, олію, масло, рибу, ікру, збіжжя, а імпортували – зброю, боеприпаси, ситець та іншу бавовняну тканину, китайку, кожухи, чоботи, шапки, шовк, вино, лимонний сік, оливкову олію, ладан, бакалійні товари.

Запорозці досягали побережжя Середземного моря, мали можливість відвідувати південнослов'янські міста Болгарії, Сербії, також Греції, Палестини. Незважаючи на напружені відносини, що існували між Запорозькою Січчю і її найближчим сусідом – Кримом в усі часи, торговельні відносини між козаками і татарами переривалися рідко. Найчастіше торгівці зустрічалися у Січі, Перекопі, Кафі, Козлові. Товари в обидві сторони завозилися як водними, так і сухопутними шляхами.

Запорожці відправляли свої ремісничі вироби, сільськогосподарську продукцію на дубах, возах. Асортимент експортованих у Крим товарів мало чим відрізняється від тих, що вивозилися в Туреччину. Так, в 1763 р. тільки через Кременчугську митницю завезено в Перекоп - 110 п., Гахчисарай - 120 п., Кафу - 113 п., Судак - 50 п. вершкового масла. Крім того, в Перекоп - 800 мішків, 58 п. тютюну, в Кафу - 28 тис. арш. простого і тонкого полотна. Багато хутра, полотна та інших галантерейних виробів реалізовано в Карасубазарі та інших містах Кримського півострова. Із Криму найчастіше завозилася у Січ сіль, саф'янове взуття, сірі смушки, волоські горіхи, виноградне вино, верблюди.

Запорозька Січ була транзитною територією для українських, російських, білоруських товарів, що експортувалися до Криму, Туреччини, Грузії, Вірменії, на Балканський півострів. Отже, Січ у XVIII ст. посідала належне їй місце на внутрішньому українському національному ринку, що формувався і зміцнювався, втягуючи в економічні взаємини всі українські землі, пошматовані іноземними державами.